

Секція Право	
УДК 347.9	
Дата першого надходження статті до видання	2026-03-15
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-04-25
Дата публікації/оприлюднення	2026-04-30

Принцип правової визначеності як структурний елемент засади верховенства права в цивільному судочинстві

Фартушок Михайло Васильович

аспірант відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України,
Київ, Україна

e-mail: fartushok217@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0001-1368-1779>

Анотація. У статті проведено теоретико-прикладне дослідження принципу правової визначеності як фундаментального структурного складника засади верховенства права в контексті сучасного цивільного судочинства України. Автор акцентує увагу на тому, що в умовах динамічного реформування процесуального законодавства правова визначеність (*legal certainty*) трансформується з теоретичної абстракції у дієвий практичний інструмент, що гарантує стабільність правового становища учасників справи та передбачуваність правозастосування.

Досліджено еволюцію закріплення принципу верховенства права у Конституції України та Цивільному процесуальному кодексі України. Особливу увагу приділено критичному аналізу статті 10 ЦПК України, яка, попри свою назву, значною мірою фокусується на системі джерел права, не розкриваючи повною мірою змістовного наповнення верховенства права. Обґрунтовано, що правова визначеність виступає ключовим антиподом судовому свавіллю та обов'язковою умовою реалізації права на справедливий судовий розгляд у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У роботі детально проаналізовано складові елементи правової визначеності, що мають особливе значення для цивільного процесу. До них віднесено: принцип остаточності судового рішення (*res judicata*), який вимагає поваги до рішень, що набрали законної сили; концепцію «легітимних очікувань», що забезпечує сталість судової практики та захищає особу від раптових і необґрунтованих змін у тлумаченні правових норм; а також вимогу «якості закону», що передбачає чіткість, доступність та прогнозованість процесуальних норм.

Окрему увагу приділено аналізу практики Європейського суду з прав людини (зокрема, у справах «Серков проти України», «Понамарьов проти України», «Брумареску проти Румунії»), яка слугує методологічним орієнтиром для національних судів у питаннях дотримання правової визначеності. Автор доводить, що необґрунтоване поновлення процесуальних строків на оскарження є одним із найбільш поширених порушень цього принципу, що підриває довіру до правосуддя.

Встановлено, що в межах національного цивільного процесу реалізація правової визначеності забезпечується через систему конкретних інструментів, таких як інститут преклюзії, процесуальні строки та касаційні фільтри. Ці механізми спрямовані на запобігання безкінечному розгляду спорів та забезпечення правової певності. У висновках підкреслюється, що правова визначеність виконує роль «стабілізатора» правової системи, без якого цивільні процесуальні правовідносини перебували б у стані

постійної загрози ревізії. Стаття має наукову цінність для дослідників проблем цивільного процесу, практикуючих юристів та суддів, а також сприяє подальшій гармонізації вітчизняного законодавства із міжнародними стандартами правосуддя.

Ключові слова: верховенство права, правова визначеність, *res judicata*, право на справедливий суд, легітимні очікування, процесуальні строки, правова певність, якість закону.

The principle of legal certainty as a structural element of the rule of law in civil justice

Fartushok Mykhailo

postgraduate student, Department of Civil, Labor and Business Law Issues, V.M. Koretsky

Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

e-mail: fartushok217@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0001-1368-1779>

Abstract. The article provides a theoretical and practical analysis of the principle of legal certainty as a fundamental structural element of the rule of law in the context of modern civil justice in Ukraine. The author emphasises that, under conditions of dynamic reform of procedural legislation, legal certainty is evolving from a theoretical abstraction into an effective practical instrument that guarantees the stability of the legal position of the parties to proceedings and the predictability of law enforcement.

The evolution of the principle of the rule of law as enshrined in the Constitution of Ukraine and the Civil Procedure Code of Ukraine is examined. Particular attention is paid to a critical analysis of Article 10 of the Civil Procedure Code of Ukraine, which, despite its title, largely focuses on the system of sources of law and does not fully disclose the substantive content of the rule of law. It is substantiated that legal certainty serves as a key antithesis to judicial arbitrariness and as a mandatory condition for the realisation of the right to a fair trial within the meaning of Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

The paper provides a detailed analysis of the constituent elements of legal certainty that are of particular importance for civil proceedings. These include the principle of the finality of judicial decisions (*res judicata*), which requires respect for judgments that have entered into legal force; the concept of legitimate expectations, which ensures consistency in judicial practice and protects individuals from sudden and unjustified changes in the interpretation of legal norms; as well as the requirement of the quality of law, which presupposes clarity, accessibility, and foreseeability of procedural rules.

Special attention is devoted to the analysis of the case-law of the European Court of Human Rights, which serves as a methodological guideline for national courts in ensuring compliance with the principle of legal certainty. The author argues that the unjustified restoration of procedural time limits for appeals is one of the most common violations of this principle, undermining public trust in the administration of justice.

It is established that, within the framework of national civil procedure, the implementation of legal certainty is ensured through a system of specific instruments, such as the institution of preclusion, procedural time limits, and cassation filters. These mechanisms are aimed at preventing endless litigation and ensuring legal certainty. The conclusions emphasise that legal certainty plays the role of a “stabiliser” of the legal system, without which civil procedural legal relations would remain under constant threat of revision. The article has scientific value for researchers in civil procedure, practising lawyers, and judges, and

contributes to the further harmonisation of domestic legislation with international standards of justice.

Keywords: rule of law, legal certainty, *res judicata*, right to a fair trial, legitimate expectations, procedural time limits, legal predictability, quality of law.

Вступ

Постановка проблеми. Принцип правової визначеності (*legal certainty*) у сучасному праві є відносно новим інститутом, який розглядається як один із ключових елементів забезпечення ефективного правосуддя та стабільності правового регулювання. Особливого значення цей принцип набуває у сфері цивільного судочинства, де він виступає гарантією передбачуваності судового процесу, послідовності правозастосування та стабільності судових рішень. У цивільному процесі ця засада створює умови для належної реалізації прав та законних інтересів учасників справи, забезпечує рівність сторін перед судом, а також сприяє формуванню суспільної довіри до судової влади.

Розгляд правової визначеності як структурного елемента верховенства права дозволяє глибше зрозуміти, чому цей принцип є не просто технічною нормою, а ціннісним орієнтиром цивільного процесу. У сучасній правовій доктрині, зокрема у Доповіді Венеційської комісії «Про верховенство права», правова визначеність визнається фундаментальним аспектом, без якого правосуддя перетворюється на свавілля. Для української правової системи, що перебуває в стані постійної трансформації, дослідження цього принципу є критично необхідним для забезпечення реальної, а не декларативної дії верховенства права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання верховенства права та правової визначеності перебувають у центрі уваги сучасної юридичної науки. Загальнотеоретичні засади цих категорій досліджували такі провідні вчені, як П. М. Рабінович, Н. М. Оніщенко, Л. А. Луць, У. А. Андрусів. Процесуальний аспект правової визначеності та її роль у цивільному судочинстві стали предметом прискіпливого аналізу у працях Т. А. Цувіної, О. С. Ткачука, Д. Д. Луспеника, П. Д. Гуйвана, Ю. А. Бута, Ю. І. Матвєєвої, Г. З. Остапенко, В. О. Панкратової, А. А. Матевосяна та інших.

Попри значний масив наукових напрацювань, стрімка еволюція судової практики, зокрема динамічні підходи Великої Палати Верховного Суду та розвиток стандартів Європейського суду з прав людини, створюють необхідність у подальшому вивченні правової визначеності саме як інтегрованого структурного елемента засади верховенства права. Малодослідженими залишаються питання функціональної взаємодії елементів правової визначеності (таких як *res judicata*, легітимні очікування та преклюзія) у межах оновленої архітектури цивільного процесуального законодавства України.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі правової визначеності як структурного складника засади верховенства права в цивільному судочинстві, аналіз її функціонального призначення та механізмів реалізації через призму практики Європейського суду з прав людини та положень вітчизняного процесуального законодавства.

Результати

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року [1] було істотно оновлено каталог принципів судочинства, закріплений у Конституції України (ст. 129) [2]. Подальша конкретизація

цих принципів відбулася на рівні галузевого законодавства у зв'язку з ухваленням нової редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) відповідно до Закону України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року [3]. Зазначені зміни були спрямовані на гармонізацію національної процесуальної системи із міжнародними стандартами доступного та справедливого правосуддя.

У результаті реформування у ЦПК України принцип верховенства права вперше було закріплено як одну із засад цивільного судочинства (п. 1 ч. 3 ст. 2 ЦПК України). Крім того, у ч. 1 ст. 10 ЦПК України, що має назву «Верховенство права та законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи», встановлено, що суд під час розгляду справ керується принципом верховенства права [4]. Водночас слід констатувати відсутність у ЦПК України змістовної характеристики цього принципу, оскільки подальші положення зазначеної статті присвячені виключно визначенню системи джерел права, що застосовуються судом.

Важливо звернути увагу на відмінності у нормативному закріпленні принципів судочинства у Конституції України та ЦПК України. Так, у ст. 129 Конституції України принцип верховенства права віднесено до переліку інших засад судочинства, що відображено у положенні про те, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним і керується верховенством права. Лише після цього наводиться перелік основних принципів судочинства. Натомість у ЦПК України (п. 1 ч. 3 ст. 2) принцип верховенства права включено безпосередньо до переліку засад, хоча й розміщено на першій позиції.

Зазначена особливість має не лише технічний, а й концептуальний характер. У тексті Конституції України таке розташування підкреслює пріоритетність принципу верховенства права в системі конституційних засад судочинства та забезпечує зв'язок між положеннями Розділу VIII, що регламентують правосуддя, і нормами Розділу I, зокрема ст. 8 Конституції України, яка закріплює визнання та дію принципу верховенства права як фундаментальної засади конституційного ладу.

У ЦПК України цей принцип фігурує у кількох аспектах: як основна засада цивільного судочинства (ст. 2), як орієнтир діяльності суду (ст. 10), а також як вимога до судового рішення, яке повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим (ст. 263).

Водночас аналіз ст. 10 ЦПК України дає підстави стверджувати, що вона фактично не розкриває змісту принципу верховенства права, а зосереджується на визначенні системи джерел права. У зв'язку з цим, як слушно зауважує Т. А. Цувіна, включення згадки про верховенство права до цієї статті видається концептуально невиправданим [5, с. 103-104].

Принцип верховенства права знайшов своє закріплення й у міжнародних документах. Зокрема, на важливості верховенства права наголошується у преамбулі Загальної декларації прав людини 1948 р., де зокрема, зазначається, що метою прийняття цього документа є необхідність того, щоб «права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення» [6].

Слід зазначити, що принцип верховенства права прямо закріплений у Преамбулі Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., де зазначено, що уряди європейських держав, які поділяють спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи та верховенства права, укладають цю Конвенцію як перший крок до забезпечення колективних гарантій прав, проголошених у Загальній декларації прав людини [7].

У практиці ЄСПЛ принцип верховенства права розглядається як фундаментальна засада демократичного суспільства, що охоплює низку обов'язкових вимог до здійснення правосуддя. Зокрема, у контексті ст. 6 Конвенції суд неодноразово наголошував, що право на справедливий судовий розгляд передбачає розгляд справи

незалежним, безстороннім судом, встановленим законом, що прямо пов'язується із вимогами верховенства права.

Крім того, у практиці ЄСПЛ сформовано ключові елементи верховенства права, серед яких:

- правова визначеність (legal certainty) – заборона довільного втручання держави та необхідність передбачуваності правозастосування;
- доступ до суду (access to court) як складова права на справедливий суд;
- належна судова процедура (due process), що включає право бути вислуханим;
- якість закону (quality of law) – вимога чіткості, доступності та передбачуваності норм;
- заборона свавілля органів влади.

Щодо цих елементів, то варто погодитися з А. А. Матевосяном. Дослідник слушно зазначає, що ці концепти не є вичерпними, однак вони утворюють основний каркас, за допомогою якого ЄСПЛ забезпечує цілісне й послідовне тлумачення принципу верховенства права, застосовуючи його як у межах класичних справ щодо правосуддя, так і у справах, що стосуються адміністративного регулювання, свободи слова, приватності тощо [8, с. 112].

ЄСПЛ підкреслює, що верховенство права не зводиться до формального дотримання закону, а передбачає його змістовну відповідність правам людини та принципу справедливості. Таким чином, практика ЄСПЛ підтверджує доктринальний підхід до розуміння верховенства права як мета-принципу, що охоплює сукупність процесуальних гарантій справедливого судочинства.

У п. 41 Доповіді про правовладдя Європейської комісії «За демократію через право» Венеційської комісії зазначається, що складниками верховенства права (правовладдя) є: законність, юридична визначеність, заборона свавільності, доступ до правосуддя в особі незалежних та безсторонніх судів, дотримання людських прав, недискримінація та рівність перед приписами права [9].

Зазначені міжнародні стандарти отримали подальшу теоретичну розробку у вітчизняній правовій думці. Зокрема, у межах дослідження правової визначеності як структурного елементу засади верховенства права в цивільному судочинстві, особливої ваги набуває підхід Т. А. Цувіної, яка розглядає верховенство права як фундаментальний «парасольковий» мета-принцип. Дослідниця пропонує диференціювати його внутрішню структуру за трьома функціональними напрямками:

- процесуальний вектор, що формує ядро належної судової процедури через забезпечення доступності правосуддя, незалежності й неупередженості суду та реалізацію права особи бути почутою;

- статичний вектор, який гарантує сталість правозастосування через дотримання принципів законності та правової визначеності;

- адаптивний вектор, представлений принципом пропорційності, що слугує інструментом досягнення компромісу між приватним і публічним інтересами та критерієм легітимності обмежень прав людини [10, с. 145].

Таким чином, у сучасній доктрині процесуального права верховенство права розглядається як фундаментальний принцип, що визначає архітектуру всієї системи судочинства. Своєю чергою, правова визначеність виступає його ключовим інструментальним рівнем, що забезпечує практичну реалізацію верховенства права через встановлення чітких стандартів правозастосування.

Якщо верховенство права встановлює загальний імператив підпорядкованості держави та її інститутів праву, то принцип правової визначеності спрямований на гарантування передбачуваності нормативного регулювання для суб'єктів правовідносин.

У контексті цивільного судочинства зазначена взаємодія набуває особливого значення, оскільки вона гарантує учаснику справи право на заздалегідь визначений та зрозумілий алгоритм процесуальної діяльності. Це охоплює чітку регламентацію порядку звернення до суду (право на доступ до суду), транспарентність стандартів доказування (оцінка доказів), а також стабільність та передбачуваність юридичних наслідків ухваленого судового рішення [11, с. 88].

Варто також зауважити, що в сучасній юридичній науці правова визначеність (певність) розуміється як ознака прояву верховенства права (найбільш детально охарактеризована ЄСПЛ), а саме: як правова певність, визначеність (*legal certainty*) становища людини у тій чи іншій ситуації. Юридична визначеність визнається критерієм оцінювання верховенства права через: доступність законодавства, судових рішень; передбачуваність, стабільність, послідовність закону, легітимні очікування; неможливість зворотної дії закону; принципи «*nullum crimen sine lege*» та «*nulla poena sine lege*», а також «*res judicata*» [12, с. 73-77; 13, с.24].

На сучасному етапі розвитку правової доктрини концепція нерозривного зв'язку між принципами правової визначеності та верховенства права підтримується більшістю дослідників. У науковій літературі акцентується на тому, що принцип правової визначеності, сформульований у прецедентній практиці європейських судових інституцій, є одним із найвагоміших загальноєвропейських демократичних здобутків. Понад те, він виступає фундаментальним елементом нормативно-правової архітектури сучасної соціальної держави, забезпечуючи стабільність та прогнозованість правового становища особи. Інтегрованість у систему верховенства права не нівелює значення правової визначеності як самостійного принципу. Слушною є позиція науковців, згідно з якою включення правової певності до змісту верховенства права слід трактувати як відображення демократичної європейської традиції, а не лише як техніко-юридичну категорію [14, с. 12-13]

Правова визначеність як окремий структурний елемент принципу верховенства права є водночас складним та багатоаспектним поняттям, що об'єднує велику кількість елементів, на що суди при розгляді справ повинні звертати увагу. Слушною видається думка О. С. Ткачука, Д. Д. Луспенника, які зазначають, що під час здійснення правосуддя у цивільних справах можна виокремити такі елементи правової визначеності, як:

- 1) доступність та передбачуваність законодавства;
- 2) концепція правомірних очікувань;
- 3) принцип *res judicata*;
- 4) вимога виконання судових рішень;
- 5) забезпечення єдності судової практики [15, с. 61].

Фундаментальною вимогою правової визначеності є неухильне дотримання принципу *res judicata*, що передбачає повагу до остаточних судових рішень, які набрали законної сили. Етимологічно поняття *res judicata* («вирішена справа») ґрунтується на класичній римській максимі *res judicata pro veritate accipitur* – презумпції того, що судові рішення, яке набрало чинності, повинно сприйматися як істина.

Сучасна юридична доктрина кваліфікує *res judicata* як універсальний принцип, властивий будь-якій правовій системі, що базується на верховенстві права. Концептуальна основа цього інституту спирається на дві ключові аксіоми:

1. *Nemo debet bis vexari pro una et eadem causa* («ніхто не повинен двічі відповідати за один і той самий позов»), що відображає приватноправовий аспект захисту особи від повторного переслідування чи спору.

2. *Interest reipublicae ut sit finis litium* («в інтересах держави – завершення спорів»), що підкреслює публічний інтерес у стабільності правопорядку.

Функціональне призначення принципу *res judicata* в цивільному судочинстві є двоаспектним. З точки зору публічного інтересу, він забезпечує сталість

правозастосування, запобігає ухваленню суперечливих судових актів та сприяє процесуальній економії, що є запорукою суспільної довіри до інституту правосуддя. У приватноправовому вимірі цей принцип виступає гарантом правової стабільності особи, захищаючи її від нескінченних судових позовів та зловживань процесуальними правами з боку опонентів.

Окрему увагу питанням правової визначеності приділено у Доповіді Венеційської комісії «Про верховенство права» (2011). Зокрема, у пп. 44–51 документа акцентується на взаємозв'язку юридичної визначеності з рівнем довіри до судової системи та стабільністю економіки. Критеріями належної реалізації цього принципу визначено: доступність, чіткість та точність формулювання нормативних актів; передбачуваність і послідовність правозастосування; недопустимість перегляду остаточних судових рішень (*res judicata*); а також наявність дієвих механізмів усунення правових неузгодженостей

У сучасній доктрині цивільного процесуального права принцип правової визначеності розглядається як ключовий антипод судовому свавіллю та обов'язкова умова реалізації верховенства права. Як зазначено у Доповіді Венеційської комісії, цей принцип вимагає, щоб правові норми були зрозумілими, а їх застосування – прогнозованим [9]. У контексті цивільного судочинства запобігання свавіллю розпочинається з вимоги до «якості» процесуального закону. Суд, наділений дискреційними повноваженнями, зобов'язаний діяти в межах, що виключають суб'єктивізм. У справі «Серков проти України» ЄСПЛ наголосив, що за наявності неоднозначного тлумачення норми вона має застосовуватися у найбільш сприятливий для особи спосіб, аби уникнути свавільного втручання [16]. Цю позицію підтримує і Велика Палата Верховного Суду (постанова від 12.06.2019 у справі № 487/10128/14-ц), вказуючи, що процесуальна норма повинна бути достатньо передбачуваною, щоб учасники справи могли чітко розраховувати на певний правовий результат [17].

Важливим аспектом обмеження свавілля є дотримання принципу *res judicata* (остаточності рішення). Правова визначеність гарантує, що раз і назавжди вирішений спір не буде переглянутий без законних на те підстав. Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду (постанова від 11.12.2019 у справі № 320/4938/17) акцентував увагу на тому, що порушення принципу остаточності рішення суду є прямим проявом правового нігілізму та свавілля [18]. Будь-який відхід від цього стандарту можливий лише за обставин «істотного та непереборного характеру», що підтверджується також практикою ЄСПЛ у справі «Понамарьов проти України» [19].

Реалізація правової визначеності як фундаментального складника верховенства права забезпечується через систему конкретних інструментів, закріплених у нормах ЦПК України.

По-перше, вагому роль відіграє інститут преклюзії, що безпосередньо пов'язаний із дотриманням процесуальних строків. У межах вітчизняного законодавства цей механізм реалізований, зокрема, через норми щодо подання доказів (ст. 83 ЦПК України), де встановлено чіткий обов'язок сторін подати докази разом із заявами по суті справи. Втрата права на процесуальну дію після спливу встановленого строку виступає запобіжником проти необґрунтованого затягування розгляду, стимулюючи учасників до добросовісної реалізації їхніх прав, що є невід'ємною умовою правової певності.

По-друге, ключовим проявом правової визначеності є концепція «легітимних очікувань», яка тісно корелює із забезпеченням єдності судової практики. Свавільна зміна правової позиції без належного обґрунтування суперечить ст. 6 Конвенції про захист прав людини. Велика Палата Верховного Суду у справі № 216/351/16-ц (постанова від 01.09.2020) зазначила, що суди не мають права відступати від власних висновків без вагомих причин, оскільки це нівелює довіру до правосуддя [20]. Зазначений підхід нормативно закріплений у ч. 4 ст. 263 ЦПК України, яка зобов'язує суд

враховувати висновки Верховного Суду, дозволяючи сторонам заздалегідь оцінити правові наслідки своїх дій.

По-третє, сучасний етап розвитку цивільного судочинства характеризується функціонуванням касаційних фільтрів (п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України), які обмежують безумовний допуск справ до суду касаційної інстанції («малозначні справи»). Хоча це певним чином звужує право на оскарження, основна мета таких обмежень — захист вже згаданого принципу *res judicata*. Це дозволяє уникнути нескінченного перегляду спорів та забезпечує завершеність судового розгляду, що відповідає вимозі стабільності правопорядку.

Таким чином, у цивільному процесі преклюзія, легітимні очікування та касаційні фільтри утворюють єдиний механізм, який перетворює судовий розгляд із акту владного волевиявлення на прозору процедуру, що надійно захищає особу від будь-яких проявів судового волюнтаризму.

Висновки

Отже, правова визначеність є фундаментальним інструментальним складником верховенства права, який забезпечує практичну реалізацію цього мета-принципу в цивільному судочинстві. У системі засад цивільного процесу правова визначеність виконує роль ключового стабілізатора: без неї цивільне процесуальне правовідношення перебувало б у стані постійної загрози ревізії, що нівелювало б сутність судового захисту та право на справедливий суд.

Концептуальний зв'язок між цими категоріями виявляється у тому, що верховенство права встановлює загальний імператив підпорядкованості держави праву, тоді як правова визначеність гарантує передбачуваність нормативного регулювання та стабільність юридичного становища особи. Для України цей принцип набуває особливого значення у контексті євроінтеграційних процесів, оскільки практика ЄСПЛ (зокрема, у справах «Брумареску проти Румунії» та «Понамарьов проти України») однозначно трактує необґрунтоване поновлення процесуальних строків та порушення принципу *res judicata* як пряме посягання на правову визначеність.

В межах цивільного судочинства цей структурний елемент трансформується у конкретні механізми, такі як інститут преклюзії, концепція легітимних очікувань та касаційні фільтри. Ці інструменти перетворюють судовий розгляд із акту владного волевиявлення на прозору процедуру, що захищає учасників від судового свавілля. Таким чином, правова визначеність виступає не лише вимогою до «якості» процесуального закону, а й обов'язковим критерієм стабільності правопорядку, забезпечуючи завершеність спорів та суспільну довіру до інституту правосуддя.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовтня

- 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
 5. Цувіна Т. А. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: теоретико-прикладне дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 625 с.
 6. Загальна декларація прав людини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
 7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
 8. Матевосян А. А. Механізм реалізації принципу верховенства права: теоретико-методологічне дослідження : дис. ... д-ра філософії : 081 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2026. 234 с.
 9. Доповідь про правовладдя Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія), схвалена на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.). *Право України*. 2019. № 11. С. 14–38. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr)
 10. Цувіна Т. А. Верховенство права як мета-принцип цивільного судочинства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. Вип. 27. С. 142–148.
 11. Цувіна Т. А. Правова визначеність як елемент верховенства права в цивільному судочинстві. *Право України*. 2017. № 5. С. 84–92.
 12. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
 13. Луць Л. А. Принцип правової визначеності: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 21–27. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/3
 14. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. DOI: 10.32841/2307-1745.2017.17.2
 15. Ткачук О. С., Луспенник Д. Д. Верховенство права – новий «старий» принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 3. С. 50–66.
 16. Серков проти України : Рішення Європейського суду з прав людини від 07 лип. 2011 р. (заява № 39766/05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_713
 17. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 червня 2019 р. у справі № 487/10128/14-ц (провадження № 14-473цс18). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/82542526>
 18. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 11 груд. 2019 р. у справі № 320/4938/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86361517>
 19. Понамарьов проти України : Рішення Європейського суду з прав людини від 03 квітня 2008 р. (заява № 41537/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_351
 20. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01 вересня 2020 р. у справі № 216/351/16-ц (провадження № 14-443цс19). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/91325126>

References

1. Constitution of Ukraine [Konstytutsiia Ukrainy]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (30), Art. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (1950). Council of Europe. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). (2011). *Report on the Rule of Law* (CDL-AD(2011)003rev2-ukr). *Pravo Ukrainy*, (11), 14–38. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr)
4. European Court of Human Rights. (2008). *Case of Ponamaryov v. Ukraine* (Application no. 41537/02). http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_351
5. European Court of Human Rights. (2011). *Case of Serkov v. Ukraine* (Application no. 39766/05). http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_713
6. Grand Chamber of the Supreme Court. (2019). *Resolution in case No. 487/10128/14-ts* (Proceedings No. 14-473ts s18). <https://reestr.court.gov.ua/Review/82542526>
7. Grand Chamber of the Supreme Court. (2020). *Resolution in case No. 216/351/16-ts* (Proceedings No. 14-443ts s19). <https://reestr.court.gov.ua/Review/91325126>
8. Huivan, P. D. (2017). Legal certainty as an integral part of the principle of the rule of law [Pravova vyznachenist yak skladova chastyna pryntsypu verkhovenstva prava]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*, (17), 11–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
9. Law of Ukraine. (2004). *Civil Procedure Code of Ukraine* [Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy] (No. 1618-IV). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
10. Law of Ukraine. (2016). *On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Justice)* [Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia)] (No. 1401-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
11. Law of Ukraine. (2017). *On Amendments to the Code of Civil Procedure of Ukraine...* [Pro vnesennia zmin do Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy...] (No. 2147-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>
12. Luts, L. A. (2023). The principle of legal certainty: Current state and prospects [Pryntsyp pravovoi vyznachenosti: suchasnyi stan ta perspektyvy]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (8), 21–27. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/3>
13. Matevosian, A. A. (2026). *Mechanism for implementing the principle of the rule of law: Theoretical and methodological research* [Mekhanizm realizatsii pryntsypu verkhovenstva prava: teoretyko-metodolohichne doslidzhennia] [Doctoral dissertation, V. M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine]. <http://idp.org.ua/disertacii/matevosyan-a-a/>
14. Rabinovich, P. M. (2021). *Fundamentals of the theory and philosophy of law* [Osnovy teorii ta filosofii prava]. *Medytsyna i pravo*. <http://www.pravozavec.com.ua/books/letter/3081/>
15. Supreme Court (Cassation Civil Court). (2019). *Resolution in case No. 320/4938/17*. <https://reestr.court.gov.ua/Review/86361517>
16. Tkachuk, O. S., & Luspenyk, D. D. (2017). The rule of law – a new "old" principle of civil justice [Verkhovenstvo prava – novyi «staryi» pryntsyp tsyvilnoho sudochynstva]. *Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy*, (3), 50–66. http://nbuv.gov.ua/UJRN/snsu_2017_3_7
17. Tsvina, T. A. (2017). Legal certainty as an element of the rule of law in civil justice [Pravova vyznachenist yak element verkhovenstva prava v tsyvilnomu sudochynstvi]. *Pravo Ukrainy*, (5), 84–92. <https://doi.org/10.33498/louu-2017-05-084>

18. Tsuvina, T. A. (2019). The rule of law as a meta-principle of civil justice [Verkhovenstvo prava yak meta-pryntsyp tsyvilnoho sudochynstva]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Pravo»*, (27), 142–148. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-27-18>
19. Tsuvina, T. A. (2021). *The principle of the rule of law in civil justice: Theoretical and applied research* [Pryntsyp verkhovenstva prava u tsyvilnomu sudochynstvi: teoretyko-prykladne doslidzhennia] [Doctoral dissertation, Yaroslav Mudryi National Law University]. <https://doi.org/10.31177/diss.2021.tsuvina>
20. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015